

Economische theorie en 'the rights of woman'

Zijn traditionele opvattingen over sekseverhoudingen van invloed op economische theorievorming? Edith Kuiper legt in dit eerste nummer van de vijftiende jaargang die vraag indringend op tafel. Haar perspectief is dat van vrouwenstudies. Natuurlijk zijn zowel de vraag zelf als een eventueel antwoord om meerdere redenen niet geheel zonder problemen. We dienen er immers van uit te gaan dat wetenschappers in hun streven naar objectiviteit distantie tonen ten aanzien van vooroordelen. Daar staat echter tegenover dat onbetwist gewaande vooroordelen zonder meer een belangrijke rol spelen bij de acceptatie van deze of gene theoretische opvatting. Met dit laatste in gedachten lijkt het de taak en de functie van het *Tijdschrift voor Politieke Economie* om de door Kuiper gestelde vraag aan zijn lezers voor te leggen. Want ongeacht het antwoord en alle wetenschappelijke objectiviteit ten spijt; terwijl de vooroordelen over sekseverhoudingen al geruime tijd maatschappelijk onder druk staan, worden ze in slechts een heel klein gedeelte van de economische literatuur betwist. Daarom verdient de wijze waarop traditionele dogma's over een (ondergeschikte) positie van vrouwen de selectie van economisch theoretische stellingnamen kan beïnvloeden, gedegen documentatie.

De speurtocht naar alledaags seksisme in de economische literatuur is moeilijk. De merites van een theorie hangen immers niet louter af van standaardcriteria voor wetenschappelijkheid, maar ook van de wijze waarop zij maatschappelijk functioneert. Hoe antifeministische vooroordelen een rol kunnen spelen, illustreren we aan de hand van de klassieke loontheorie. Deze was zo van rond 1800 tot 1870 geaccepteerde economische theorie. Het vooroordeel dat mede leidde tot de acceptatie ervan werd op den duur niet eens meer herkend: De laatste serieuze aanhanger was John Stuart Mill, die we toch onmogelijk van vergaande seksegeborneerdheid kunnen beschuldigen. Een van de oorspronkelijke functies van die theorie was echter wel gelijk het betwisten van de 'rights of woman' op zelfbeschikking.

Inhoud noch wetenschappelijke merites zijn voldoende verklarende factoren voor de toenmalige immense populariteit van de klassieke loontheorie. Het lijkt er veeleer op dat zij de wind in de zeilen kreeg door de commotie die ontstond

naar aanleiding van het overlijden van Mary Wollstonecraft. In die zin markeert de acceptatie van de klassieke loontheorie het einde van de eerste feministische golf.

Een van de eerste gedachten die de klassieke loontheorie bij een hedendaagse lezer oproept is: 'Hebben ze dat echt geloofd?' Dit is niet omdat die theorie in de context van de eerste economische modelconstructie, dit is die van David Ricardo, tot onlogische resultaten leidt. In die constructie, waarin aanbodreacties centraal staan, past de loontheorie als het ware organisch. De kern ervan is het idee dat er een reële loonvoet bestaat - deze werd de 'natuurlijke' loonvoet genoemd - waarvoor het arbeidsaanbod in de langere termijn constant is. Bij economische groei zou de feitelijk betaalde reële loonvoet structureel en bij incidenten in de kortere termijn incidenteel van die 'natuurlijke' loonvoet afwijken. In technische termen gesproken werd de groei van het arbeidsaanbod geacht een toenemende functie te zijn van het reële loon, waarbij die toename de neiging heeft kleiner te worden.

Wat de moderne verbazing bewerkstelligt is de achtergrond. Het 'natuurlijke' loon is een demografisch concept, welke is ingebed in de bevolkingstheorie waaraan de naam van Thomas R. Malthus verbonden is. De 'passie tussen de seksen' tot uitgangspunt nemend dacht Malthus dat een (arbeids)bevolking zich zou vermeerderen als een geometrische reeks indien daartoe geen belemmeringen zouden zijn. Als belangrijkste belemmering zag hij de voedselvoorziening, die slechts vermeerderd kon worden als een rekenkundige reeks. Het ging Malthus hierbij niet om een voor de economische wetenschappen tamelijk unieke catastrofetheorie, namelijk een priapische variant van *private vices make public disaster*. Malthus wendde zijn twee reeksen aan om te beargumenteren dat gebreken in de voedselvoorziening arbeiders ertoe zouden doen besluiten kleinere 'gezinnen' te stichten. Dit geconstrueerde verband tussen welstand en gezinsgrootte werd de grondslag van een asymptotisch verband tussen reële loonvoet en arbeidsaanbodgroei. Die functie werd geacht gedefinieerd te zijn over een interval van de bevolkingsgroei van -100% tot +100% en over dat van de reële loonvoet van 0 tot $+\infty$. De kern van de Malthusiaanse bevolkingstheorie is dat de ligging van de functie afhankelijk is van de 'voorplantingsmoraal' van de arbeiders. Kortom, als er sprake zou zijn van enige beschaving in de seksuele omgangsvormen van de arbeiders werd het 'natuurlijke' loon hoger dan het geval was bij de toenmalige - volgens Malthus bedenkelijke - moraal.

Niet minder verbazingwekkend dan de theorie zelf is het feit dat ze na de publikatie van Malthus' *Essay on the Principle of Population* in 1798 onmiddellijk geweldig populair werd. Het idee van een positief verband tussen reëel inkomen en bevolkingstoename was al tamelijk oud. Het was één van de argumenten van de zogenoemde populationisten. Dit waren diegenen die

dachten dat de macht van een natie afhing van het aantal onderdanen. Juist omdat het om een omstreden verband ging, bestonden er talloze variaties en nuances. De fysiocraat en populationist François Quesnay hanteerde een soortgelijk verband, maar in zijn geval verliep dit via migratiestromen. Bij Adam Smith vinden we een bevolkingshypothese als bij Malthus. De motor achter de bevolkingsgroei is bij Smith echter een economisch motief, namelijk de opbrengsten van kinderarbeid, en niet de deplorabele moraal van de arbeiders. Aan Smith dankt de economische literatuur een 'begeerlijke' Amerikaanse weduwe:

A young widow with four or five young children, who, among the middling or inferior ranks of people in Europe, would have so little chance for a second husband, is there frequently courted as a sort of fortune. The value of children is the greatest of all encouragements to marriage. (Wealth, Boek I, hoofdstuk 8)

De nuances waarmee ideeën over bevolkingsgroei ook in die tijd omgeven moeten zijn geweest, ontbreken in Malthus' Essay vrijwel volledig.

Dat *An Essay on the Principle of Population* in 1798 direkt een bestseller werd, heeft zijn oorzaak ook niet in actualiteit met betrekking tot bevolkingstoename. De algemene opinie was, dat de bevolking toentertijd uiterst langzaam groeide. Malthus deelde die mening; naar we mogen aannemen mede op basis van een inschatting van de levensstandaard van de Engelse arbeiders. Zowel de algemene opinie als Malthus hadden het bij het verkeerde eind. Drie jaar na Malthus' boek bleek - toen in 1801 in Engeland de eerste volkstelling sinds vele jaren werd gehouden - de bevolking explosief te zijn gegroeid.

Ik heb stellig de indruk dat de reputatie van Malthus' Essay mede werd gevestigd als gevolg van een tamelijk ordinaire gebeurtenis. In het jaar van publikatie, 1798, was er in Engeland een rel gaande. Eerder dat jaar had William Godwin een boek gepubliceerd, getiteld *Memoirs of the Author of 'The Rights of Woman'*. Ook dit boekje was een bestseller. Het handelt over de levenswandel van Mary Wollstonecraft, die het jaar daarvoor in het kraambed (van Mary Godwin, later Mary Shelley) was overleden. Het boek werd door conservatief Engeland aangegrepen om Godwin en postuum Wollstonecraft door de modder te halen.

Het was bepaald geen frisse zaak. Dat Godwins boek aandacht kreeg was niet meer dan terecht. Voor zijn doen - hij stond bekend als kille filosoof - was het een ongewoon emotioneel geschrift. Uiterst openhartig vertelt hij over Wollstonecrafts eerdere liefde (ongehuwd, wel een dochter), haar zelfmoordpogingen en de wijze waarop Wollstonecraft en hij hun omgang hadden ingericht voor ze naar aanleiding van haar zwangerschap in het huwelijk traden. Voor die tijd was het boek dus zeer bijzonder. De wijze waarop

tegenstanders van de ideeën van Godwin en Wollstonecraft reageerden in bijvoorbeeld het tijdschrift de Anti-Jacobian, was beneden alle peil. Ze zijn jaren doorgegaan met het publiceren van scrabeuze teksten, zoals deze uit 1801:

*William hath penn'd a waggon-load of stuff
and Mary's life at last he needs must write,
Thinking her whoredoms were not known enough,
Till fairly printed off in black and white.
With wondrous glee and pride, this simple wight
Her brothel feats of wantonness sets down;
Being her spouse, he tells, with huge delight,
How oft she cuckolded the silly clown,
And lent, O lovely piece!, herself to half the town.*

Geen vooroordeel kon dom genoeg zijn om niet in het geweer te worden gebracht. Met de campagne werd de integriteit van Wollstonecraft en Godwin onder verdenking gesteld. Een van de resultaten was dat hun intellectuele reputatie werd geschaad.

Godwins *Memoirs of the Author of 'The Rights of Woman'* was voor conservatief Engeland natuurlijk een ideaal boek om via de mobilisatie van vooroordelen en de vernietiging van reputaties de idealen omtrent gelijkberechting van vrouwen en een egalitaire samenleving te lijf te gaan. Het boek was te kwetsbaar. Naast een literaire uiting van grenzeloos verdriet is het vooral een verslag van de wijze waarop Wollstonecraft persoonlijke consequenties trok uit haar idealen. Het verhaalt van de maatschappelijke en emotionele problemen die zij ondervond. En Godwin en Wollstonecraft waren ideale doelwitten. Beide werden gezien als de belangrijkste Engelse vertegenwoordigers van de idealen van de Franse revolutie. Wollstonecrafts *Vindication of the Rights of Woman* (1792) is het eerste geschrift waarin op moderne wijze een pleidooi wordt gehouden voor gelijkberechtiging van de seksen. Zij fundeerde dit in het absolute recht op individuele zelfbeschikking. Voorwaarden voor gelijkheid waren economische zelfstandigheid van vrouwen en gelijke kansen in het onderwijs. Ook de mogelijkheid om persoonlijke bindingen aan te gaan, dan wel te beëindigen, viel bij haar onder het recht op zelfbeschikking. Het instituut huwelijk was in haar ogen dan ook een gigantische fraude; het legt het recht om bindingen te beëindigen in handen van anderen, namelijk de mannen van de rechterlijke macht. Godwins *Enquiry concerning Political Justice* (1793) bepleit een egalitaire en zeer individualistische samenleving. Het huwelijk achtte Godwin een aanslag op de individuele vrijheid, maar hij besteedde daar niet al te veel aandacht aan. Het belangrijkste deel van zijn werk handelt over het idee dat een egalitaire verdeling van eigendom over individuen de voorwaarde is voor maatschappelijke gelijkheid. Godwin heeft de toon gezet voor de traditie van het geweldloze, egalitaire

anarchisme.

Het is niet waarschijnlijk dat Malthus' Essay gepland was als een onderdeel van de conservatieve lastercampagne. Het is echter evenmin waarschijnlijk dat het boek zonder die campagne de aandacht zou hebben gekregen die het te beurt is gevallen. Drie kenmerken van het boek lijken een gunstige ontvangst in het toenmalige intellectuele klimaat te hebben gegarandeerd.

Zoals we zagen legde Malthus, anders dan Adam Smith, in de bevolkingstheorie de nadruk op sexuele moraal. Zijn expliciete argument is niet dat vrijheid op dit terrein moreel verwerpelijk is, maar dat losbandigheid hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengt. Die nadruk op moraal moet wonderwel hebben gecorrespondeerd met de vooroordelen die werden gemobiliseerd tegen zowel de opvattingen als de levenswandel van Mary Wollstonecraft.

In de campagne rond Godwins boek bereikte een langdurig conservatief verzet tegen de idealen van de Franse revolutie zijn hoogtepunt. De aanvang van dit verzet werd gemarkeerd door Edmund Burkes *Reflections on the Revolution in France* (1790). Het boek van Burke is evenwel puur defensief; het komt met traditionele argumenten op voor de status quo. Malthus daarentegen stelde zich op als een wetenschapper, die van een afstand een oordeel velt. De idealen van de Franse revolutie mogen dan, volgens Malthus, verwijzen naar een wonderschone toekomst; de 'natuurwetten van de maatschappij' wijzen een andere kant op. Zowel het in discrediet brengen van Wollstonecraft en Godwin als het claimen van de wetenschap markeren het tijdstip waarop de conservatieve reactie in Engeland in het offensief ging.

Tot slot was er een perfecte timing. Malthus' Essay is het eerste 'serieuze' boek nadat de rel een aanvang had genomen waarin de ideeën van Godwin expliciet ter discussie werden gesteld. De ondertitel ervan luidt: *With Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, Mr. Condorcet and Other Writers*. Uitgaande van de 'passie tussen de sexen' brengt Malthus de 'natuurwetten van de samenleving' tegen Godwin in stelling (hoofdstuk 10). Niets levert, volgens Malthus een grotere bevolkingsdruk op dan *perfect freedom in the commerce of the sexes*. In de daaruit ontstane situatie van armoede treedt de wet van zelfbescherming in werking. (*The mighty law of self-preservation expells all the softer and more exalted emotions of the soul.*) De samenleving als zodanig kent een 'natuurlijk' zelfbeschermingsmechanisme:

That a woman should at present be almost driven from society for an offence which men commit nearly with impunity, seems to be undoubtedly a breach of natural justice.

Om die reden is het een 'natuurwet' dat de man vrouw en kinderen economisch onderhoudt. De consequenties hiervan zijn verstrekkend:

When those two fundamental laws of society, the security of property, and the institution of marriage, were once established, inequality of conditions must necessarily follow.

Kortom, dat de acceptatie van de Malthusiaanse bevolkingstheorie toentertijd heeft berust op rationele wetenschappelijke overwegingen, lijkt mij twijfelachtig. De redenen waarom zij het heeft kunnen brengen tot grote populariteit, liggen mijns inziens wel degelijk mede in het intellectuele klimaat waarin die theorie werd gelanceerd. In dit klimaat speelden vooroordelen over verhoudingen tussen de seksen een uiterst belangrijke rol.

In dit nummer treft de lezer voorts nog een bijdrage aan van **Rob van de Wijngaert** en **Rosemarie Bastianen** over werkloosheidstheorie en -beleid. Het is een verslag van een masterclass, georganiseerd door het Netwerk Algemene en Kwantitatieve Economie, welke werd gehouden in december 1991. In een derde en laatste hoofdartikel gaat **Leendert Colijn** in op de kwestie in welke mate de centrale bank de geldhoeveelheid kan beïnvloeden. Hij geeft een overzicht van de theoretische literatuur met betrekking tot de aloude kwestie of de geldhoeveelheid een exogene dan wel een endogene grootheid is. In een commentaar bespreekt **Sjef Stoop** de situatie bij Philips tegen de achtergrond van de problemen in de elektronica-industrie. Hij pleit voor een industriebeleid. In een tweede commentaar bespreekt **Pieter Boot** de CPB studie *Scanning the Future*. Zijn inschatting van de studie is positief; elders naar voren gebrachte kritiek kon hem niet overtuigen. Toch plaatst hij een aantal kritische kanttekeningen. Boekrecensies en tips completeren dit nummer.

Voor komende nummers staan artikelen op stapel over het rendement van volwasseneneducatie, over produkt- en procesinnovatie in het betalingsverkeer, over de economische ideeën van de Franse filosoof Lyotard en over de economische gevolgen van milieueffingen.

(Henk W. Plasmeijer)